Aktievinstbeskattningen, fondaktiemetod och preferensaktiemetod

Av f. d. advokaten Claes Sandels

Problemställningen

Vid fondemission eller nyemission kan de nya aktierna vara av annat slag än de gamla. Fördelningen av anskaffningskostnader mellan nya aktier och gamla kan då inte ske efter samma enkla linjer som vid emission av aktier av samma slag som de gamla. Problemställningen har uppmärksammats i två uppsatser i denna tidskrift, den ena av professor Leif Mutén (sid. 188—191 år 1966) och den andra av civilekonomen Karl Einar Rasmusson (sid. 468—469 år 1967). Ingendera har haft anledning att gå till botten med sin undersökning. Emellertid är det skäl göra detta. Beträffande nya aktier av samma slag som de gamla föreligger i praxis ett sedan länge fastlagt och även i detaljerna väl definierat regelsystem. Till detta måste behandlingen av nya aktier av annat slag än de gamla vara anpassad, om inadvertenser skall hindras uppkomma. Raderna här nedan har tillkommit för att belysa sammanhanget mellan det av ålder bestående regelsystemet och den påbyggnad därav, som kan erfordras för beaktande även av emissionerna av nytt slags aktier.

Principerna vid emission av aktier av oförändrat slag

Man måste tydligen börja med att klargöra innebörden av praxis vid emission av nya aktier av oförändrat slag — "dotteraktierna" — till innehavare av gamla aktier — "moderaktierna". Emissionen må vara fondemission eller nyemission. Det enda moment av intresse i sammanhanget som åtskiljer dessa slags emissioner är den betalning — emissionspriset — som skall erläggas vid en nyemission men inte vid en fondemission. Med sagda modifikation är sammanhanget identiskt vid emissioner av båda slagen och därmed också den skatterättsliga problematiken densamma. Praxis syns så vitt här är av intresse kunna sammanfattas i fyra principer.

1. Bråkdelsprincipen

Denna innebär att objektet för vinstbeskattningen inte är viss aktie eller vissa aktier utan viss andel — "bråkdel" — i bolaget. Vid en emission erhåller aktieägaren ytterligare aktier i bolaget. Detsamma gäller emellertid också övriga delägare i bolaget. Bråket förlängs, det erhåller ny form men förändras ej till sitt värde. I enlighet härmed anses objektet förbli detsamma som tidigare. Anskaffningskostnaden för bråkdelen måste nu fördelas på ett större antal aktier, eftersom täljaren i bråket vuxit och detta närmare bestämt med antalet dotteraktier.

Open access från www.skattenytt.se, 2026-10-31 13:39:03

Alla aktier medför samma rätt. Fördelningen kan därför ske genom en enkel division. En emission i proportionen 1:4 ger exempelvis en tilldelning åt varje aktie av 4/5 av den totala anskaffningskostnaden. Dotteraktierna "tar åt sig" moderaktiernas innehavstid.

2. Accessionsprincipen

Denna andra princip kommer endast till synes vid nyemissioner. Den innebär, att emissionspriset i alla avseenden behandlas som om det erlagts redan vid förvärvet av moderaktierna och utgjort en del av anskaffningskostnaden för dessa, d. v. s. för bråkdelen i bolaget. Accessionsprincipen utgör inte någon integrerande del av bråkdelsprincipen och följer inte med nödvändighet ur denna. Bråkdelen gäller nämligen efter en nyemission i en förmögenhetsmassa, som förändrats och detta närmare bestämt genom att ökas. Inför de ofta besvärliga konsekvenserna av principen i fråga i kombination med övriga inom aktievinstbeskattningen rådande regler har den också ställts i tvivelsmål. (Jfr t. ex. Rasmusson). Här tas den emellertid tills vidare för god. Behandlingen av emissionspriset kan illustreras med ett exempel. Antag att anskaffningskostnaden för varje moderaktie var 100, att nyemissionen skedde i proportionen 1:4 och att emissionspriset var 50. Anskaffningskostnaden för hela bråkdelen blir då $4 \times 100 + 50 = 450$ och för var och en av de fem aktierna $450:5 = 90$. Det är värt att notera följande: *den ursprungliga anskaffningskostnaden för moderaktierna påverkar dotteraktiernas beräknade anskaffningskostnad och emissionspriset påverkar moderaktiernas beräknade anskaffningskostnad.* Som ibland påpekas, kan därför t. ex. en försäljning av dotteraktie efter kurs understigande emissionspriset föranleda vinstbeskattning, nämligen om emissionspriset överstiger dotteraktiens på nyssnämnt sätt beräknade anskaffningskostnad.

3. Slutavräkningsprincipen

Den tredje principen innebär att även delavyttringar av objektet — bråkdelen — beskattas omedelbart och alltså utan avvaktande, vilka resultat avyttringar framdeles av resterande del av objektet kan komma att ge. (Jfr diskussionen mellan advokaten S. Salmonson och assessorn E. Geijer i Svensk Skattetidning sid. 237—244 år 1937).

4. Proportioneringsprincipen

Den fjärde och sista principen har tidigare aktualiserats endast vid utskiftning och vid avyttring av delbevis, teckningsrättsbevis och andra delar av en hel aktierätt. Eftersom objektet — bråkdelen i bolaget — då ej består av ett antal likvärdiga och indentiskt lika rätter utan av dels aktier dels visst annat slags rätter förslår ej längre den enkla divisionen som instrument för att fördela anskaffningskostnaden för hela objektet. De olika delarna i detta måste vägas mot varandra vid fördelningen. Enligt de i praxis tillämpade, välkända formlerna sker vägningen efter varje delobjekts marknadsvärde. Metoden innebär, att varje delobjekt kommer att vara bärare av anskaffningskostnad och marknadsvärde därutöver i exakt samma proportion. För

Open access från www.skattenytt.se, 2026-10-31 13:39:03

ägaren är det alltså ur skattesynvinkel egalt, vilka delobjekt han föredrar att sälja, den skattepliktiga intäkten förblir alltid lika stor i förhållande till inflytande köpeskilling. Proportioneringsprincipen tillämpas, oavsett att delobjekten kan vara varandra högst olika i rättsligt hänseende. Vid t. ex. utskiftning av kontanta medel på aktie flyttas hela den med aktieinnehavet förenade risken över till den efter utskiftningen nedstämplade aktien. Icke förty klyvs anskaffningskostnaden i proportion till å ena sidan erhållet kontantbelopp och å andra sidan marknadsvärdet på den nedstämplade aktien, om man lämnar räknetekniska omvägar utan principiellt intresse åt sidan.

Principerna vid emission av aktier av nytt slag

Vid nyemission av t. ex. preferensaktier på grund av ett äldre stamaktieinnehav torde enligt G.R.S. Skattehandbok Del I, 6:e uppl. s. 419, förvärvskostnaden för de nya preferensaktierna få anses utgöra summan av emissionspriset för dessa aktier och den på vanligt sätt beräknade anskaffningskostnaden för de teckningsrätter, vilka erfordrats för preferensaktiernas tecknande. Denna metod att beräkna anskaffningskostnaden för nytt slags aktier har givits namnet "preferensaktiemetoden". Den vid nyemission av aktier av oförändrat slag hävdvunna metoden har kallats "fondemissionsmetoden". Metoderna skall nu ställas mot varandra.

Metoderna skiljer sig som lätt inses radikalt. Vid fondemissionsmetoden samlas alla anskaffningskostnader till en gemensam pott, som fördelas mellan moderaktier och dotteraktier. Vid preferensaktiemetoden tillgodoräknas moderaktierna sina ursprungliga anskaffningskostnader och dotteraktierna emissionspriset. Om teckningsrätten representerat något värde, kommer en del av moderaktiernas anskaffningskostnader att överföras till dotteraktierna. Har teckningsrätterna däremot icke representerat något värde, är interdependensen mellan moder- och dotteraktier helt avklippt. Dotteraktierna blir då i realisationsvinstskattehänseende ett slags bastarder, som i avseende å innehavstid anses förvärvade genom förvärvet av moderaktierna men i avseende å anskaffningskostnaderna anses förvärvade genom betalningen av emissionspriset.

Det kan vara värt att notera ett uttalande nyligen från riksskattenämndens sida vid fondemission av nytt slags akter, veterligen det första tillfälle då emission av nytt slags aktier varit föremål för bedömning. AB Incentive fondemitterade år 1967 till sina stamaktieägare preferensaktier av för bolaget helt nytt slag, preferensaktier av Serie B. I anvisningar, RN I 1968 nr 1:3, meddelade riksskattenämnden för fördelningen av moderaktiernas anskaffningskostnader regler, som helt låter sig inpassas i det redan bestående regelsystem, vilket i föregående avsnitt sammanfattats i fyra principer. Riksskattenämnden uttalade sig om avräkningsdatum (värderingsdatum), varom i denna uppsats ej är fråga. Emellertid uttalade sig riksskattenämnden också om övriga vid fördelningen uppkommande frågor. Uttalandet innebär, att den vid avyttring av ofullständiga aktierätter enligt det här ovan sagda tillämpade proportioneringsprincipen skall tillämpas

Open access från www.skattenytt.se, 2026-10-31 13:39:03

också vid fördelningen av anskaffningskostnaderna mellan stamaktierna och preferensaktierna av Serie B. För detaljerna i anvisningarna hänvisas till nyssnämnda meddelande från nämnden. Innebörden av riksskattenämndens besked är bland annat, att stamaktier och preferensaktier av Serien B kommer att i proportion till marknadsvärdet vara bärare av identiskt lika anskaffningskostnader, om det bortses från kursändringar efter avräkningsdatum. Detta resultat är detsamma som erhålles vid proportioneringsprincipens tillämpning i de fall, vilka behandlats i föregående avsnitt.

Det torde på denna punkt i framställningen falla i ögonen, att nyemission av nytt slags aktier — likaväl som fondemission av sådana aktier — icke föranleder något problem i fördelningshänseende, som icke tillfredsställande kan lösas med tillämpning av de i praxis redan etablerade och hävdvunna fyra principerna. Antag att AB Incentive i stället för en fondemission av de nya preferensaktierna gjort en nyemission. En tillämpning av de hävdvunna principerna hade då påkallat den enda modifikation i riksskattenämndens uttalande, att basen för fördelningen — anskaffningskostnaderna för moderaktierna, d. v. s. stamaktierna — ökas med emissionspriset för dotteraktierna, d. v. s. preferensaktierna. Även här skulle anskaffningskostnaderna för hela objektet, bråkdelen i bolaget, fördelas mellan alla i objektet ingående aktier likformigt i förhållande till aktiernas marknadsvärden.

Låt oss nu studera den effekt, som uppkommer vid en tillämpning av fondaktiemetoden, d. v. s. av de etablerade fyra principerna, på nyemission av aktier av oförändrat slag men en tillämpning av preferensaktiemetoden på nyemission av aktier av nytt slag. Det har redan av andra påpekats, att inadvertenser av skilda slag uppkommer. Oavsett om dotteraktien är mera eller mindre värd på marknaden än moderaktien, kan slumpen komma att medföra, att dotteraktien i proportion till marknadsvärdet tilldelas en helt annan anskaffningskostnad än moderaktien. De i bråkdelen i bolaget ingående aktierna kommer alltså att i förhållande till marknadsvärdet vara bärare av anskaffningskostnader i helt olika omfattning. Mellan orsak, d. v. s. skillnad i aktiernas rättsställning, och verkan, d. v. s. skillnad i den skattetekniska behandlingen, kommer det vidare inte att föreligga något samband. En för marknadens värdering oväsentlig skillnad i aktiernas rättsställning kan medföra en radikal ändring av resultatet av kostnadsfördelningen.

Därmed skulle man vara framme vid frågeställningens kärna, vilken kan formuleras sålunda: finns det vid emission av nytt slags aktier större anledning än vid emission av oförändrat slags aktier att frångå redan etablerade principer, d. v. s. att frångå fondemissionsmetoden? Någon sådan anledning kan inte påvisas. En fördelning av anskaffningskostnader mellan i hela objektet — bråkdelen i bolaget — ingående delar av olika slag har sedan länge kunnat ske med hjälp av proportioneringsprincipen, och den låter sig använda i det nu aktuella sammanhanget likaväl som i alla övriga.

Det förefaller som om grunden för preferensaktiemetoden ligger i en tankevilla. Den vid konventionella nyemissio-

Open access från www.skattenytt.se, 2026-10-31 13:39:03

ner, då moderaktier och dotteraktier är av samma slag, tillämpade accessionsprincipen leder otvivelaktigt till konsekvenser, som ibland kan te sig något anmärkningsvärda. T. ex. Rasmusson har av denna anledning ifrågasatt principens obetingade och generella giltighet. Men dessa konsekvenser inställer sig oberoende av dotteraktiernas rättsställning i förhållande till moderaktiernas. För den som är medveten om accessionsprincipens ifrågavarande konsekvenser kan det ligga nära till hands att frångå den i ett sammanhang, som ter sig nytt, ehuru det i själva verket på alla relevanta punkter är identiskt med tidigare sammanhang. Så kan preferensaktiemetoden ha tillkommit.

Vad undersökningen utmynnar i är alltså, att det inte finns något utrymme för en tillämpning sida vid sida av fondemissionsmetoden och preferensaktiemetoden eller ens för terminologien i fråga. De anmärkningar, som kan riktas emot det redan tidigare uppbyggda regelsystemet och då speciellt accessionsprincipen, är oberoende av de vid en emission utgivna nya aktiernas beskaffenhet och träffar accessionsprincipen helt generellt — eller också de år 1966 införda nya lagregler, i kombination med vilka accessionsprincipen numera måste tillämpas.

Open access från www.skattenytt.se, 2026-10-31 13:39:03